

**FOLIUM
CLASSICUM**

**Nro 84
9.9.2013**

Tässä numerossa:

Puheenjohtajan tervehdys	Anneli Luhtala	3
In memoriam Ulla Hälvä Nyberg	Reijo Pitkäranta	4
Keväällä 2013 palkitut ylioppilaat	Toim. Katja Varakas	5
Uutta kirjallisuutta	”	6
Syksyn 2013 tapahtumia	”	8

FOLIUM CLASSICUM, Klassillis-filologisen yhdistyksen jäsenlehti, ilmestyy kaksi kertaa vuodessa lukukausien alussa niin painetussa muodossa kuin sähköisesti yhdistyksen kotisivuillakin. Päätoimittaja: dos. Anneli Luhtala; toimitussihteeri: FM Katja Varakas.

KLASSILLIS-FILOLOGINEN YHDISTYS (KFY) on tieteellinen seura, jonka tarkoitus on herättää ja ylläpitää harrastusta antiikin kulttuuria kohtaan, edistää sitä koskevaa tieteellistä tutkimusta ja olla yhdyssiteenä tämän alan tutkijoiden ja harrastajien kesken. Tätä varten yhdistys järjestää esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, harjoittaa julkaisutoimintaa ja edistää muillakin samanlaatuisilla tavoilla antiikin tutkimista tai tuntemista.

TOIMIHENKILÖT. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii dos. Anneli Luhtala (anne.li.luhtala@helsinki.fi), varapuheenjohtajana dos. Antero Tammisto (antero.tammisto@ide.inet.fi) ja sihteerinä / rahastonhoitajana FM Katja Varakas (katja.varakas@helsinki.fi). Lisäksi hallitukseen kuuluvat prof. Mika Kajava (mika.kajava@helsinki.fi) ja prof. Olli Salomies (olli.salomies@helsinki.fi). Yhdistyksen postiosoite on Maailman kulttuurien laitos, Klassillinen filologia, PL 24, 00014 Helsingin yliopisto.

YHDISTYKSEEN VOI LIITTYÄ maksamalla jäsenmaksun tilille DanskeBank 800014-70979064 (viite-numero 1009) ja lähettämällä osoitetietonsa sihteerille. Varsinainen jäsenmaksu on 25 euroa, opiskelijamaksu 5 euroa.

Yhdistyksen KOTISIVUT: www.helsinki.fi/hum/kla/kfy

Kannen kuva: Hautastele, Ateena 310 eKr. Kuvan lähde: Wikimedia Commons.

Puheenjohtajan tervehdys

Anneli Luhtala

Hyvää alkanutta syksyä Klassillis-filologisen yhdistyksen jäsenille!

Professori Olli Salomiehen ollessa ”työstävapautettuna” toimin tämän lukuvuoden ajan Klassillis-filologisen yhdistyksen puheenjohtajana. Olin itsekin työstä vapaana viime lukuvuoden, josta vuoden 2013 kuusi ensimmäistä kuukautta vietin tutkijana Herzog August Bibliothekissä Wolfenbüttelissä.

Vaikka nimi Wolfenbüttel ei sen enempää Suomessa kuin Saksassakaan ole jokamiehelle tuttu, eri alojen historian tutkijoiden keskuudessa tämä pieni Niedersachsenin kaupunki on hyvinkin kuuluisa merkittävistä keskiaikaisten käsikirjoitusten ja varhaisten painatteiden kokoelmistaan. Kirjaston kokoelmat saivat alkunsa vuonna 1572 Braunschweigin ja Lüneburgin herttua Juliuksen keräämistä kokoelmista, jotka siirrettiin Juliuksen 1576 perustamaan Helmstedtin yliopistoon vuonna 1683; sieltä ne palautettiin Wolfenbütteliin Bibliotheca Augustaan 1810, kun Helmstedtin yliopisto suljettiin. Varsinaisesti maailmanmaineeseen nousseet kokoelmat perusti Braunschweigin ja Wolfenbüttelin herttua Augustus nuorempi (1579-1666), jonka kuollessa HAB:ssa oli 35 000 nidettä, jotka sisälsivät 135 000 yksittäistä teosta. Merkittävien kokoelmien vuoksi voi ymmärtää, että sellaiset oman aikansa merkkihenkilöt kuin filosofi Gottfried Wilhelm Leibniz (1691-1716) ja Gotthold Ephraim Lessing (1770-1781) ottivat vastaan heille tarjotun kirjastonhoitajan toimen Bibliotheca Augustassa.

Wolfenbüttelin vähäinen tunnettuus kävi ilmi aina, kun ostin junalippua Berliinistä Wolfenbütteliin, eikä kaupungin nimen mainitseminen saanut aikaan mitään

ensireaktiota virkailijoissa. Kun lisäksi perille saavuttuani selvisi, että kaupungissa ei ole edes rautatieasemaa (*Bahnhof*) vaan pelkkä pysäkki (*Haltestelle*), kaupungin syrjäisyys alkoi käydä selväksi. Se ei luonnollisesti miellyttänyt kaikkia tutkijoita. Kaupunki on kaunis ja viihtyisä, ja onkin harmillista, että sinne ei aikanaan ole perustettu esimerkiksi yliopistoa, joka olisi pitänyt sen vireämpänä. Toisaalta sen syrjäisyyttä on kiittäminen siitä, että se (ja sen kirjasto!) eivät joutuneet pommituksen kohteeksi toisen maailmansodan aikana, päinvastoin kuin esimerkiksi lähinnä sijaitseva vilkas ja aikanaan natsimyönteinen kaupunkikeskus Braunschweig.

Wolfenbüttelin pysäkillä pysähtyy kuitenkin suuri joukko tutkijoita vuosittain eri puolilta maailmaa, ja kirjasto tarjoaa heille työ- ja asuintiloja. Paul Raaben ollessa johtajana kirjaston yhteyteen perustettiin keskiajan ja uuden ajan alun tutkimuskeskus, ja tutkijoita on residenssissä nykyään kolmisenkymmentä kuukausittain. Kirjasto myöntää myös 1800 euron suuruisia stipendejä niin nuorille kuin varttuneemmillekin tutkijoille; niiden kesto vaihtelee kahdesta kuukaudesta vuoteen. Hakuaika on tammikuussa. Enimmäkseen tutkijat tekevät lyhyempiä vierailuja ulkopuolisella rahoituksella, viipyen muutamasta viikosta muutamaaan kuukauteen. Vakiovieraiden joukossa on myös useita suomalaisia tutkijoita, vaikkakin suomalaiset jatko-opiskelijat harvemmin päätyvät viettämään pidempiä aikoja WF:n tutkimuskirjastossa, mitä voisi heille kuitenkin suositella. Wolfenbüttelistä on vaikea päästä eroon, sillä tutkimusosaston johtajan Jill Beplerin sanoja lainatakseni, ”kaikki palaavat aina takaisin”.

In memoriam Ulla Hälvä-Nyberg (1946–2013)

Reijo Pitkäranta

Fil.tri, dosentti Ulla Hälvä-Nyberg menehtyi vaikeaan sairauteen 20.7.2013 Vantaalla. Hän oli kuollessaan 66-vuotias.

Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Alppilan yhteislyseosta Ulla Hälvä tuli 1960-luvun lopulla Helsingin yliopistoon opiskelemaan germaanista filologiaa sekä latinan kieltä ja Rooman kirjallisuutta. Ajan myötä pääaineeksi tuli latina. Opintojensa ohessa hän otti aktiivisesti osaa klassillisen filologian opiskelijayhdistys Symposium ry:n toimintaan ja oli tämän ainejärjestön puheenjohtaja vuonna 1972. Tuolloin elettiin vasemmistolaisen ylioppilasradikalismien myrskyisimpiä aikoja, jolloin taistolaisopiskelijat ja heidän myötäjuoksijansa yrittivät politikoinnilaan vaikuttaa kaikin tavoin opiskelijajärjestöjen toimintaan. Symposiumin kohdalla nuo propagandistiset pyrkimykset kilpistyivät kuitenkin puheenjohtajan peräänantamattomaan näkemykseen, jonka mukaan klassillisen filologian opiskelijajärjestön toiminta on epäpoliittista ja pysyy sellaisena ajan hengestä riippumatta.

Virkauransa Helsingin yliopiston klassillisen filologian laitoksella Ulla Hälvä-Nyberg aloitti 1.7.1974, jolloin hänet nimitettiin latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden tilapäiseksi assistentiksi. Epigrafiseen tutkimustyöhön hän sai ensikosketuksen vuonna 1975 osallistumalla professori Iiro Kajannon johtaman työryhmän toimintaan Rooman Largo Argentinan arkeologisella alueella. Tämän työn tulokset koottiin 1981 ilmestyneeseen yhteisjulkaisuun *L'area sacra di Largo Argentina*. Sitten Ulla keskittyi epigrafisessa tutkimustoiminnassaan latinankielisissä piirtokirjoituksissa esiintyvien lyhenteiden selvittämiseen ja valmistui huhnikuussa 1988 filosofian tohtoriksi väitöskirjallaan *Die Kontraktionen auf den lateinischen*

Inschriften Roms und Afrikas bis zum 8. Jh. n.Chr. (270 s.). Vuotta myöhemmin hänet nimitettiin Helsingin yliopiston latinalaisen filologian, erit. epigrafikan dosentiksi. Ullan työskentely inskriptioiden parissa jatkui sittemmin kotimaassa: hänellä oli keskeinen merkitys Klassillis-filologisen yhdistyksen ja Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran yhteistyönä aloitetun tutkimusprojektin *Suomen kirkkojen latina* toteuttamisessa 1990-luvulla, sillä hän oli hankkeen johtoryhmän jäsen ja tutki avustajineen latinankielisten piirtokirjoitusten osalta mm. Helsingin kirkot, kellotapulit ja hautausmaat (mm. Hietaniemi ja Malmi).

Ominta Ullaa oli opetus, erityisesti opiskelijoiden perehdyttäminen latinan kielen perusteisiin ("rakastan latinan kielioppia"). Pitkäaikaisena yliopiston opettajana hän jätti pysyvän jäljen Helsingin yliopiston ja klassillisen filologian laitoksen historiaan hoitamalla assistentin, lehtorin ja yliopistonlehtorin virkatoimia päävastuualueenaan latinan alkeis-, jatko- ja peruskurssit. Hän piti myös muoto- ja lauseopin harjoituksia, johti käännöskursseja suomesta latinaan, ohjasi opiskelijoita latinankielisten tekstien ymmärtämiseen ja luennoi yhtä hyvin eri auktoreiden teksteistä (mm. Catullus, Phaedrus) kuin omaan erikoisalaansa liittyvistä epigrafisista aiheista. Vuosien saatossa hänen kättensä kautta ovat kulkeneet monet opiskelijapolvet, jotka arvostivat suuresti hänen täsmällistä, asiantuntevaa ja innostavaa opetustaan. Työllään Helsingin yliopistossa Ulla Hälvä-Nyberg loi pohjaa sellaiselle latinan kielen taidolle, jota ilman nykykielten opetus samoin kuin latinankielisten primäärilähteiden varassa toimiva antiikintutkimus jää pakostakin pinnalliseksi.

Mieluisia Ulla Hälvä-Nybergille olivat myös lääketieteen latinan luentokurssit, joita hän piti 1980-luvun alussa Eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa. Vuosina 2001–2004 hän toimi Ylioppilastutkintolautakunnan latinan jaoksen jäsenenä.

Yksityiselämässään Ulla oli tunnetusti antaumuksellinen eläinten ystävä ja suojelija, jonka luona monet eksyneet ja orvot kissat ja koiranpennut saivat itselleen turvallisen kodin.

RIP on Ulla Hälvä-Nybergin tieteellisen tutkimustyön piiriin kuuluva latinankielinen suspensiolyhenne, jonka hän näki yhtä hyvin myöhäisantiikin Rooman epitafeissa kuin kotimaan hautakivissäkin. Piirrettäkään se nyt hänen omaan hautamonumenttiinsa ja saateltakoon hyvä ystävä ja kollega yli rajan maisten myrskyjen ulkopuolelle.

R(EQUIESCAT) I(N) P(ACE)!

Keväällä 2013 palkitut ylioppilaat

Latinan laajemman oppimäärän *laudatur*

Anna-Sofia Alitalo
Aku Ville Eemeli Kervinen
Lasse Olavi Mäki

Turun Klassikon lukio
Kuopion klassillinen lukio
Helsingin Normaalilyseo

Latinan lyhyen oppimäärän *laudatur*

Anna Katariina Holvio
Markus Hyytinen
Ruben Mikkonen
Jakke Neiro
Marja Kristiina Nick
Mats Nordström
Aleksi Mikael Sarasmaa

Ressun lukio
Oulun lyseon lukio
Tampereen klassillinen lukio
Gymnasiet Lärkan
Eiran aikuislukio
Oulun lyseon lukio
Ressun lukio

Latinan lyhyen oppimäärän *eximia cum laude approbatur*

Thomas Dean
Laura Jalkanen
Kalle Kytökari

Turun klassikon lukio
Oulun lyseon lukio
Tikkurilan lukio

Saksalainen *Latinum*

Iris Pippuri

Deutsche Schule Helsinki

Uutta kirjallisuutta

Koonnut Katja Varakas

Alkuperäistekstien suomennoksia

Quintus Horatius Flaccus: *Pakinoita antiikin Roomasta. Horatiuksen Satiirit*. Suom. Paavo Castrén, Otava 2013.

Tietokirjallisuutta

Lauerma Petri (ed.): *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineata*. Alkutekstin editointi ja suomennos Suvi Randén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1380, 2012.

Salonen Kirsi: *Kirkollisen oikeudenkäytön päälähteillä. Sacra Romana Rotan toiminta ja sen oikeudellinen tausta myöhäis-keskiajalla ja uuden ajan taitteessa*, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 221, 2012.

Pietilä-Castrén Leena: *Kävelyretkillä Ateenassa*. Eurooppalainen sivistyskaupunki tutuksi kävellen, Otava 2013.

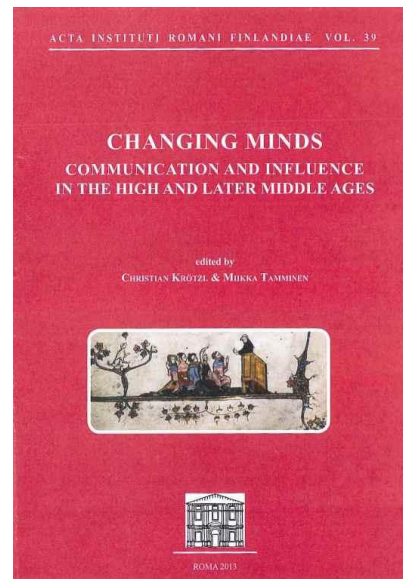
Riikonen H.K. ja Kivistö Sari (ed.): *Mitä jokaisen ihmisen tulee tietää Antiikista*, Avain 2013.

Hänninen Marja-Leena (ed): *Vieras outo vihollinen. Toisuus antiikista uuden ajan alkuun*. SKS 2013.

Suomalaistutkijoiden kansainvälisiä monografioita

Maurizi Luca: *Il Cursus Honorum Senatorio da Augusto a Traiano*, Saastamala: Humanarum Litterarum 130 2013.

Krötzl Christian & Tamminen Miikka (eds): *Changing minds. Communication and influence in the High and Later Middle Ages*. Acta Instituti Romani Finlandie 39. Roma 2013.

Mahdollisista puutteista tai tulossa olevista kirjoista pyydetään ilmoittamaan Folium Classicumin toimitussihteerille Katja Varakalle (katja.varakas@helsinki.fi).

Spaces – Past and Present
XXII Finnish Symposium on Late Antiquity
Tvärminne, 8-9 November, 2013

FRIDAY 8 NOVEMBER

9.00 Departure by coach from Helsinki

c. 11 Arrival and accommodation

11.30 Opening of the Symposium

11.45 Lunch

12.30 Friday session I Spaces and the Sacred

Claudia Rapp: Perceptions and Perspectives on Space in Late Antiquity

Andreas Westergren: Monastic Space: The Ascetic Between Sacred and Civil Spheres in Theodoret of Cyrrhus

David G. Hunter: Sacred Space and the Making of Christian Priesthood

14.15 Coffee

14.35 Saturday session II: Spaces: Public and Private, Civic and Religious

Juliette Day: Late Antique Jerusalem as a liturgical space and the religious imagination

Kaius Tuori, Laura Nissinen and Juhana Heikonen: Public and Private in the Roman House: A new look of what went on in the Roman house.

Short break

Joona Salminen: City of God and the Place of Demons: Early Christian views on city life and demonology

Luigi Prada: From Sacred to Haunted Space: The Survival of Pagan Traditions in Early Christian Egypt and the Oracle of Bes in Abydos

17.00 Sauna/Men

18.30 Sauna/Women

20.00 Dinner

SATURDAY 9 NOVEMBER

8.00-9.00 Breakfast

9.00 Saturday session I: Spaces and Excavations

Zbigniew Fiema: Reinventing the Tradition: the Appropriation of the Sacred Space at Jabal Haroun

Andrew Poulter: The collapse of the Late Roman economy on the lower Danube c. AD 400 and the settlement of the Goths

Short break

Jürgen Zangenberg: Performing the Sacred in a Community Building. Observations from the 2010-2013 Kinneret Regional Project Excavations in the Byzantine Synagogue of Horvat Kur (Galilee)

Tine Rassalle: A Heavenly place on Earth. The Archaeology of Byzantine Monasteries in Galilee in their Social and Regional Context

11.45 Lunch

12.30 Saturday session II: Spaces and the Past

Christine Shepardson: Building a Past for the Present: Mapping Religious Orthodoxy onto Antioch's Landscape

Carlos R. Galvao-Sobrinho: Doctrinal Disputes and the Production of Christian Space in Eastern Roman Empire

Short break

Steven D. Smith: The Architectural and Artistic Epigrams of Agathias' *Cycle*

14.15 Coffee & Packing

15.00 Departure

c. 17 Arrival in Helsinki

Ilmoittautumiset sähköpostitse Maijastina Kahlokselle, maijastina.kahlos@helsinki.fi

SYKSYN 2013 TAPAHTUMIA

KFY:n kokoukset

Ti **1.10.** klo 18 rakennusinsinööri **Eleni Karakike** (Kreikan ensimmäinen esihistoriallinen ja klassisten antikviteettien eforia): *Herodeion - brief history and recent restoration works*. Helsingin yliopiston päärakennus, auditorio XV (Unioninkatu 34), Helsinki.

Muita tilaisuuksia

To **26.9.** klo 18.15 Prof. **Tapio Markkanen**: *Nel blu dipinto di blu - Villa Farnesen tähtitaiivas*. Villa Lanten ystävien esitelmätilaisuus. Helsingin yliopiston päärakennus, auditorio XV (Unioninkatu 34), Helsinki.

To **3.10.** klo 17.00 **Studia Generalia**: *Muuttva ilmasto: ilmastohistoria ja asutus*. Prof. Juha Karhu: Maapallon ilmastohistoria ja Prof. Mika Lavento: Ilmaston muutos ja asutuksen kehitys. Tilaisuuden puheenjohtaja: Vararehtori Kimmo Kontula. Port-hania, PI (Unioninkatu 3), Helsinki.

Ke **16.10.** klo 18.15 Dosentti **Katariina Mustakallio**: *Miksi nuoruus oli otollista aikaa antiikin Roomassa?* Villa Lanten ystävien esitelmätilaisuus. Helsingin yliopiston päärakennus, auditorio XV (Unioninkatu 34), Helsinki.

Ke **27.11.** klo 18.15 FM **Reima Välimäki**: *Regensburgista Roomaan. Erään käsikirjoituksen matka keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa*. Villa Lanten ystävien esitelmätilaisuus. Helsingin yliopiston päärakennus, auditorio XV (Unioninkatu 34), Helsinki.

Kollokviot, kongressit ja symposiumit

16.–19.10. Göteborgin *1st NordClass network conference: Transmitting Classical Knowledge in a Modern World*, on siirretty ensivuoteen.

Lisätietoja osoitteessa: <http://sprak.gu.se/forsking/nordclass/>

Ma 21.10–22.10. järjestetään Helsingissä symposium *Utmaningar inom humaniora: Historia – Nutid – Framtid: Positioner och interaktioner*. Symposiumi on yksi viidestä Tiedeseuran järjestämästä juhlasymposiumista. Luennot pidetään Säätytalossa (Snellmaninkatu 9-11). Luentokieli on englanti ja ruotsi. Symposiumi on maksuton ja avoin yleisölle mutta ennakkoilmoittautuminen on välttämätön.
<http://www.scientiarum.fi/fi/juhlavuosi.html>

8.11.–9.11. järjestetään Tvärminnessä *Spaces - Past and Present, XXII Finnish Symposium on Late Antiquity*.